

VI

Вже й того сумно було в хаті, що zostались без Масі тільки вдвійзі — мати з дочкою, та ще й разом після весільного гомону, після її цокотні; а то ще й остались після відданиці, як після татарви; то й плакати б уже. Одначе ж не плакали, а обидві взялись попрятувати тощо, й мовчки збили такий копіт, наче по хаті сто гусей літало.

Довгенько їм наче чогось бракувало: чи обідати сядуть, чи вечеряти — все наче когось нема. Йї мати не раз загиналась — замість Теклі Масю звала, й зітхне: — О, — каже, — десь моя доня-голубка мене згадує... Як то їй на своїм пануванні, що все погорджала попівським станом! — І почне молитись: — дай, боже, щоб була багата, як земля; здорова, як вода; велична, як хліб святий! — І Оріся її згадувала. Ця думала: — чи так же їй, як мені? — Тільки тій сходило, а цій не миналось: чи зітхне вона, чи сльоза покотиться — Тимоха й вчепиться: — чого зітхаєш? чого розрюмсалась? Ти молиш бога, щоб мене спрягло, як з лука!.. — Та почне відговорюватись, то слово по слову та й до товчеників доходить. Замовчить небога, то він: — ти мовчиш, погорджаєш, говорити вже не хочеш! — І товче. До того дотовкся, що вже не Оріся жила, а тінь її ходила, що на лаву, та руки зложи, то від мерця не розпізнаєш.

— Доки він буде знущатись над тією безщасницею? доки збиткуватись? — гула громада, та тільки в оренді або де на самоті, щоб до попа й чутка не дійшла, бо попотупкаєшся коло його на случай якої оказії та й кишеню потрясеш. До живого нікому не доходило: чужа болячка не болить, чужа потилиця не свербить, — тільки бідній матері допекло.

— Доню моя, безталаннице! — говорила вона, — гірка твоя доля нещасная! Тільки й добра, що-сь попадає; та що з того, що одна в селі, коли добра ні на пагність (ніготь), супокою ні на часиночку! — Йї залетється гіркими сльозами. — Втопила я тебе, доню! згубила твій вік молодий!

При Тимосі ж не сміла, а так де без його — чи між солодъчанами, чи в себе прилюдно, чи й на стороні — не таїла свого гріха, а її лиха.

— Чого ви його боїтесь? — каже було Антосьо. — Хіба він що? Що архирей йому дядько? — Овва! проте він задрипанець! проте він головоріз ще й п'яниця.

— Добре тобі спинатись, — озветься мати, — а мене по поб'є і пропало.

— А ну хай попробує! то турнуть з прихода, аж заторохтять!

— Та бо неслава, синку!

— Та що з того, що неслава? Якби й не вертався! Та в мене є знакомі в консисторії, то так очі замію, що й з свічкою його не знайти.

— Та що можуть консисторські блохи без архирея?

— Є чутка, що цього візьмуть від нас.

— Коли б бог милосердний! може б трохи присмирів, хоч би й без біди; бо що ж? — Всі будуть нас винуватити, а ніхто не скаже: було за що, то й ускаржались. А він все-таки поб'є і очернить до того.

— А нехай попробує; то я — не я, коли по волосинці не вискубу йому оту рижу бороду.

— То-то ж оскуб-єсь, як вигнав мене з обійстя!..

— Тоді було що іншого, а тепер я богослов.

— Дурнослов ти, а не богослов! — підхопила Текля. — Хіба він подивиться на твоє богословство! Йї він же якийсь... кончивший! От зачепи, то й тобі достанеться, що й додому не донесеш, та й по дорозі не розгубиш.

— Нехай тільки зачепить! — ...Коли б хоч приторкнувся! Не дурно в апостольських правилах поставлено: «біяй вернаго ілі невернаго да ізвержеться».

— І поб'є-таки, не то приторкнеться, і не ізвержеться! Хіба ти не знаєш попів, що б'є, аж

розкривавить, і йому ніхто ні слова, ні півслова. Не такий тепер світ, щоб за правду стояти. Тепер неправда з панамі в світлиці й всюди, а правди й зазором не видати, як торішнього снігу.

— Тільки сорома наберешся, — додала мати, — бо ти гірш другої баби.

Колупнуло Антося за серце: як-таки — я, богослов, і гірше баби! Отже докажу, що не гірше... — І з цього часу явно став проти Тимохи, чи вдома, чи в гостях; чи прилюдно, чи на самоті — прости й ріже. Тимоха подався, притих; мати і взяла собі в голову, що Антося важнюща персона, коли й Тимоха проти його нічирк; і думає, що Антося можна залякати Тимоху, як плачущу дитину дідом, чи чим другим. От раз в перепалці й різонула Тимосі:

— Ви бушуете, поки нема мого Антося, а хай-но приїде, то дасть він вам гарту!

— Хто? Хто? — з гнівом закричав Тимоха, — твій Антося? Ха-ха-ха!

— Засмієтесь ви на кутні!

— Ха-ха-ха! Такой дурак?!

— Хто дурак? Антося? Та ви й устілки його не варт з цілим своїм родом, поганцю їден ходиш!

— Який я поганець? який? який? говори, стара відьмо! — з гуком присікавсь Тимоха.

— Отакий-таки поганець та й годі! Маркитан! вилипон смердячий!

— Бить буду! — почав Тимоха.

— Ось на тобі! — дала попадя дулю.

А Тимоха по руці, та: — матери поднеси! — каже.

— Моя мати у гробі, а я тобі на лобі...

— Батьке своєму.

— Твоєму в бороду, щоб не здох з голоду.

— Зажму тебе эту пасть собачью!

— Ось на тобі й ще! — дала стара дулю другу. Тимоха й знов по руці. Стара ще дулю; Тимоха по руці, — й знов так: стара дулі тиче, та руки хапає, мов «у лапки» граються, а Тимоха руками махає, як би попасти по руці; та не мігши, бо стара справна була, ляснув по щоці, аж луна пішла й мазка бідну обмила. Тут би подивитись та полюбуватись!.. Обіруч уп'ялась теща зятеві в бороду, кров ллється, аж по землі стигне — всі груди обом окровавила; а зять розведе руки, що сила стає, і що сили має — так і гріє стусанами під ребра.

— Гвалт! — почала стара, аж дренчить голос, — убити хоче!.. гвалт!..

— Та годі вам! чого ви зчепились?! — вмішалась Оріся (Теклі давно в хаті не було: умкнула, як тільки завважила, що до сварки дійде). Це діялось в гостях у старої, то Тимоха й гукнув на жінку:

— Прочь домой!

— Як ти смієш мою дитину з моєї хати виганяти? — плачучи й мішаючи з гвалтом, закричала Люборацька.

— И тебя выгоню!

— Не смієш!.. гвалт!

— И смеяться не стану! — И все стусанами: — вот тебе! вот тебе!..

— Гвалт! — кричить стара. — Ти думаєш, що як архирей тобі дядько, то ти й вбивати можеш? Убий! убий! в Сибіряку запруть!.. Там вже не один з твоїх родичів золото копає, то й тебе туди ж попровадять!

Почувши ще й це, Тимоха рясу з себе, щоб не заважала, та толі вже як махнув під бік, то стара й зуби стяла, лиш кевкнуло. Кинулась Оріся матір відірвати, а Тимоха чим запопаде, тим і верне; й горшками й мішками; й ногами товче, й кулаками гатить. Підняла крик Оріся: — Рятуйте, хто в бога вірує! убив маму, ще й мене хоче! — Вже давно стояло попід вікнами півсела хлоп'ят, там одна-друга молодиця, — мабуть, подивитись, чи й попи так б'ються, як і всі гірші, — стоять,

ахають охають, приказують: — Ох, лишко! так і мій! як ударить, то сама чую, що чуточку гірше, то й душа вискочить.

— Та де там! — друга каже, — цей, бач як, а твій не б'є під серце. І мій — що який уже, та й то не б'є проти серця!

— А мій то не зважа!..

— А я від свого й дитиною не закриюся..

— Тільки без крові обходимось, — каже ще якась. Спокійнесенько роздебендювали молодички, й роздебендювали б, якби хлопці не підняли гвалту. Тоді молодичі в розтіч і на їх місце прийшли чоловіки паніматок рятувати.

Вже здавна громада гула на Тимоху, а тепер і кури закричали.

— Що за приклад для наших дітей, — кажуть, — коли сам панотець таке витворяє! Що він розходився! Цього й слихом не слихати, а прийшлося видом видати.

І пан був лихої волі на його, й всі попи околичні хропли, сопли. Панотці через те найгірше, що він лаяв обливанцями та погорджав ними... Всім бажалось викишкати його, й тільки приключки чекали. Доки ж був його дядько на архирействі, то брались — і руками не здвигали: — що ж, кажуть, архирей йому дядько, то ше нам біда буде. Проти вітру попідом не кидати. — Та збулось Антосьове слово: архирея взяли. На другого — то притих би, як надворі перед тучею; а Тимосі й байдуже. Кому-кому, а жінці найбільше припадало. І громаді не легко було, бо дер з живого й з умерлого. Всім було не по душі з Тимохою знатись; то й постановили, щоб куди б не йшло, а його збути. Як от і приключка знайшлась. В Солодьках не було великого дзвона на дзвіниці. Був там якийсь, та громада хотіла більшого, голоснішого, і почали складку. Йшла вона ще за о. Гервасія років з кілька; хто що міг, давали, і зібралось більш п'ятисот карбованців, поки Тимоха здумав розпорядитись по-своєму. Не куди й дів ті гроші, а купив дзвін; та вже й тим скривдив громаду, що зробив своїм богом. А тут ще й дзвін вдався, як череп'яний, бо на якийсь десяток карбованчиків таки захрясло в панотця. От зібралась громада перед школою раду радити, й Тимоху попросили.

— Что?! я? Врете вы... некрещеные! — закричав він.

— Хіба ми що, щоб нам брехню завдавати? Та цього й пан дідич не зробить!

— Брешіть лучче ви! — вихопивсь один розумний чоловік і всій громаді голова, — бо ви один душею на все Поділля, а може й далі; нас же ось перед вами вибраних громадою більш тридцять чоловіка. Нам ніхто не сміє бренькати.

Не думавши, Тимоха підскочив до його, та як затопить у вухо.

— О, сучий же ти син! зарізака! бач його! — каже битий, і хіп! та й закинув йому рясу на голову. Громада добре знала Дениса — так битого звали — то тільки Тимоха дав йому по щоці, як і розбіглись, щоб свідка не було. А як дійшло до діла, то помічники знайшлись. Тимоха тріпався, та куди йому грішному! Насіли, як годиться, по-чеськи: «голова, кажуть, свячена, то її накрити!..» І накрили та й вчистили з п'ятдесят — не було чим, то мотузом. Поки Тимоха розмотавсь, поки що, то кило його ні духу живого. Глянув, ошельмований, круг себе, й не маючи, на кім злість зігнати — трах! трах! — побив вікна у школі. На це й свідки знайшлись, сам пан дідич над'їхав.

— А что ви, księżo, — каже, уже за скольщика обобрались?! — І, не чекаючи одвіту, додав: — та струментув не имеете, что крев так юшить...

Не озвався Тимоха, лиш очима лупнув та й скочив через тин у свій город, там через другий у подвір'я, і дома насів жінку, чому не йшла боронити.

На тім не покошилось, що вибили Тимоху; ще попросили дяка, щоб настрочив супліку до архирея, і один з громади диктував, а всі слухали й все: «так-таки, так!» або: «це не так!»... «й цьому правда!»...

Все прописали: що Тимоха б'ється з громадою і дома, й тещу б'є, поганий приклад дає, і жінку

товче, аж убити хоче, бо й кричить: «уб'ю, а сам на Сибір піду»; й п'янствує, і в школі вікна побив. Йому добре бити, а громаді сірата: за що нам кошта нести? Йі складались на дзвін, а він купив заводило, бо захотів кишню собі полатати, й те помістили в прошенії, шо він на срам дому божому зветься Петропавловський, як і церква по сусідству. То щоб взяли його нелюдяного й відіслали туди, звідкіль він і прибув, то тут він зовсім таки не годиться; і звичаїв не знає та й не шанує, і мови не розуміє і другеє-прочее. Жінку ж просили оставити тут де-небудь за проскурницю — хоч таки в Солодьках. Після цього прошення, щоб на місце Тимохи прислали попа хоч сякого-такого: хоч такого що йому й під носом не світає. Або хай би прислали попівича, коли хочуть, тільки вже людяного, не «тимошливого», щоб женивсь на попівні, на Теклі-сироті, й сів на попування в Солодьках.

Оттоке-то прощення написали й послали вибірних з громади в Кам'янець до самого архирея: може йому гостинця треба купити — гуску абощо, — от як справникові, або становому, що й картоплю неси, або міток рядовини, тільки з голими руками не підходь, — так щоб було кому купити, бо само ж прошення не піде по місті за гостинцем на підмаслок. Взяли й грошей з громади по три шаги з душі про всякий случай і посланців вирядили у дорогу. А Тимоха гуляє.